

ДОВГОРУК
Юрій Олександрович,
аспірант ДВНЗ “Переяслав-
Хмельницький державний
педагогічний університет імені
Григорія Сковороди”
(м. Переяслав-Хмельницький)

**НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ
ПРОФЕСОРА Д. О. ДЖОВАНІ (ДЖОВАННІ) В НОВГОРОДІ
НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ**

У статті розглядаються деякі аспекти професійної діяльності професора Д. О. Джовані (Джованні) в період його роботи в Департаменті Землеробства Новгородської губернії в контексті становлення і розвитку вітчизняної меліоративної справи на початку ХХ століття.

В статье рассматриваются некоторые аспекты профессиональной деятельности профессора Д. А. Джованни в период его работы в Департаменте Земледелия Новгородской губернии в контексте становления и развития отечественного меліоративного дела в начале ХХ века.

Some aspect of professional activity of Prof. D. A. Giovanni within the period of his work at the Department of Agriculture of Novgorod region are being considered in the article dealing with the beginning and development of the melioration early in the XX th century.

На сучасному етапі розвитку України як держави необхідно відродити забуті імена науковців та визначити місце кожного в історії розвитку науки. На початку ХХ ст. відбувався процес значного розвитку сільського господарства й аграрної науки. Це відбулося завдяки багаторічним науковим дослідженням великої плеяди видатних учених дореволюційного і радянського періодів.

Дуже часто ще невідомі або ж забуті постаті нашої історії стають предметом наукових досліджень. Їх незаслужено забуті імена та наукові доробки повертаються до пам'яті свого народу та у науковий обіг. Так сталося з професором Діонісієм Олександровичем Джовані – обдарованою особистістю, видатним українським агро меліоратором, одним із фундаторів вітчизняної сільськогосподарської меліоративної справи. Переглядаючи радянські

сільськогосподарські енциклопедичні і довідкові видання, особисто я був уражений тим, що жодне з них не згадує про цю обдаровану особистість і її визначну роль у розвитку сільського господарства країни як до, так і після Жовтневих подій.

У багатьох наукових працях учених-меліораторів початку ХХ століття (Ю. В. Ланге, М. О. Тюленев, Д. Г. Віленський, Г. Г. Махова, Є. В. Опокова, О. М. Дмитрієва) містяться посилання на роботи Д. О. Джовані в галузі луківництва та культури боліт, проте саме ім'я вченого залишалось до недавнього часу невідомим.

Першими, хто вже в наш час згадав ім'я цього забутого науковця, були співробітники Інституту гідротехніки і меліорації кандидати технічних наук І. І. Калантиренко та А. С. Загайчук. У 2004 році вийшла друком їхня книга "Інститут гідротехніки і меліорації: заснування, розвиток та найважливіші наукові досягнення за 75 років" за загальною редакцією академіка УААН Коваленка П. І. У ній можна знайти короткі відомості про професора Джовані [10, с. 123]. Згодом, готуючись до заходів із відзначення 75-річчя Української академії аграрних наук, керівництво Державної наукової сільськогосподарської бібліотеки УААН на чолі з директором В. А. Вергуновим підготувало ряд спеціальних бібліографічних публікацій про видатних українських учених, у працях яких часто знаходили посилання на роботи Д. О. Джовані. А це свідчило про авторитет забутого науковця в сфері меліораційної справи. Працівники ДНСГБ УААН звернулися до Центрального архіву вищих органів влади та управління України в Києві з офіційним проханням знайти наявні матеріали про Д. О. Джовані. Незабаром такі матеріали знайшлися. Серед особистих справ співробітників Наркомзему знайшли справу М. В. Диховича, в якій на двох сторінках містилася особиста картка Д. О. Джовані заповнена 6 листопада 1927 року [14]. З цього надзвичайно цінного документа ми довідалися, що він народився 1886 року (ймовірно в Херсонській губернії). В особистій картці працівника він зазначив свою національність – "українець", хоча, судячи з прізвища, Джовані, напевно, був вихідцем із родини грецьких поселенців-

колоністів, які осіли компактними поселеннями на Херсонщині ще в кінці XVIII століття, після російсько-турецьких війн. Варто звернути увагу на той факт, що в деяких своїх роботах Д. О. Джовані вказує своє прізвище як "Джованні", саме з двома "н", що безсумнівно вказує на його грецьке походження [12]. Вищу освіту він здобував у Києві, навчаючись протягом 1905–1909 років на сільськогосподарському відділенні Київського політехнічного інституту ім. імператора Олександра II. Цей навчальний заклад у той час був новим в імперії (заснований 1898 р.) і достатньо престижним [11]. Потім Джовані проходив дворічний курс стажування, після якого отримав диплом за № 1335 від 28 лютого 1911 року. Також у картці вказана фахова спеціальність "вчений-агроном" і спеціалізація "агроном-меліоратор". Джовані вказує також, що вільно володіє німецькою мовою [14]. Окрім того, подальші наукові роботи 20–30-х років показують, що він чудово володів і українською мовою [8, 9].

У Російській імперії випускники-агрономи КПІ, як і всі, хто здобув вищу освіту, отримували здебільшого чин колежського секретаря X класу, а до нього додавалося ще право на особисте дворянство, яке при подальшій службі переходило в спадок нащадкам [13]. Отже, Джовані отримав чудовий старт для подальшої професійної кар'єри. Випускники сільськогосподарського відділення КПІ знаходили місце роботи в поміщицьких господарствах або ж ішли працювати в губернські Департаменти землеробства чи, як інший варіант, земськими агрономами [1].

Крім того, мною були переглянуті опубліковані офіційні звіти Д. О. Джовані під час його роботи в Новгородській губернії, що зберігаються у фондах ДНСГБ УААН, працівники якої сприяли моєму дослідженню даної проблеми – розгляду новгородського періоду життя вченого [4, 5, 6, 7]. Спробуємо через офіційні галузеві видання того часу розглянути професійну діяльність Джовані в Новгороді за період з 1911 по 1919 роки.

Трудову діяльність Джовані почав у 1911 році спеціалістом з культури боліт та луківництва при Департаменті землеробства Новгородської губернії,

хоча в особистій картці зазначено, що він перебував на посаді керівника культуртехнічними роботами в губернії протягом 1911–1917 років [14]. Це був час упровадження столипінської аграрної реформи 1907–1911 років і стрімкого розвитку сільського господарства по всій країні.

Саме в Новгороді виходить друком його перша праця “Отчет о мероприятиях по культуре кормовых растений в Новгородской губернии за 1912 год”. На жаль, цей важливий документ поки що не знайдений в архівах, а можливо, втрачений назавжди. У такому разі першою друкованою роботою Джовані будемо вважати ”Отчет о мероприятиях по культуре кормовых растений в Новгородской губернии за 1913 год” [4]. У наступні роки вийдуть друком аналогічні звіти для Новгородського Земського Зібрання [5, 6, 7]. Спочатку Джовані займав посаду спеціаліста з культури боліт та луківництва, а з 1915 року був старшим спеціалістом з цих же питань [6].

Ще до I Світової війни Новгородська губернія була поділена на три меліораційних райони. За молодим спеціалістом Джовані закріпили перший найбільший район, який складався з 4-ох повітів: Новгородського, Крестецького, Устюженського і Тіхвінського [4].

У цей час Д. О. Джовані бере активну участь у науково-популяризаційній та педагогічній роботі з підготовки фахівців з культури боліт і луківництва, яку проводив Департамент землеробства Новгородської губернії з 1912 року. У 1913 році в період з 26 лютого по 10 червня були організовані курси, за участю 23-ох чоловік. У наступному році кількість слухачів була такою ж, як і в попередньому, а в період з 26 лютого по 10 червня 1915 року слухачів було вже 29 осіб [6]. Цього ж року восени та взимку з іншими своїми колегами веде курс лекцій для селян Новгородської губернії. А у ”Віснику Новгородського Земства” виходить стаття Джовані ”Самодельная дисковая борона (типа Рандаля)” [3]. У ній молодий спеціаліст дає практичні поради щодо ведення сільського господарства на осушених болотних ґрунтах. Стаття була актуальною для власників земельних господарств Новгородщини з її численними заболоченими територіями.

До I Світової війни в 1913 році Департамент землеробства почав виділення коштів на обладнання по всій Російській імперії відділів з культури боліт та луківництва. Необхідно відзначити той факт, що покращення фінансування сільського господарства протягом 1907–1914 років відбувалося за рахунок дії аграрної реформи П. А. Столипіна, прем'єр-міністра імперії, який починав свою кар'єру чиновником у статистичному відділі Міністерства землеробства. у згаданий період Д. О. Джовані брав активну участь в обладнанні цих дослідних відділень по території Новгородської губернії. Наприклад, у 1912 році існувало 30 дослідно-показових ділянок, а в 1913 році вже 125 [4, с. 9]. Цілком однозначно можна стверджувати, що в досягненні такого результату є і заслуга Джовані.

Молодий спеціаліст представляє губернські відділення з культури боліт та луківництва на 2-й сільськогосподарській і кустарній виставці в м. Боровичах та м. Крестцах, а також Новосергівське сільськогосподарське товариство Новгородського повіту на Всеросійській гігієнічній виставці в Санкт-Петербурзі 1913 року, а в лютому-березні того ж року керує роботою з відкриття в столиці імперії Центрального болотно-лугового музею і його відділів [2, с. 175]. Крім того він працював разом з іншими спеціалістами над організацією прокатних пунктів машин і знарядь на території губернії (активно функціонували з 1913 р.) та вів дослідження на дослідно-показових ділянках [4, с. 9].

Д. О. Джовані брав участь у I-му Меліораційному з'їзді в Москві, де зібрання схвально відгукнулося про організацію державного забезпечення меліоративних робіт та про створення Державного Меліоративного Банку, який виступав гарантом позик для зацікавлених осіб [2, с. 175].

На початку 1914 року Д. О. Джовані відвідав Швецію, Данію та Німеччину. Там він ознайомився з організацією дослідної справи з культури боліт та луківництва [5]. Досвід, набутий у цих країнах, ще більше збагатив знання молодого спеціаліста в галузі меліорації. Крім того, вільно володіючи

німецькою мовою, він постійно переймає теоретичний досвід іноземних колег, закладаючи основи свого професіоналізму.

Після початку I Світової війни Джовані продовжує працювати на своїй посаді спеціаліста з культури боліт і луківництва. Він не був мобілізований у діючу армію, як більшість його колег, а залишений як цінний спеціаліст. Війна тривала довгих чотири роки, це вкрай негативно позначилося на житті країни і на її сільському господарстві: скоротилася кількість кваліфікованих працівників(їх призвали до війська), деякі с/г дослідні станції припинили свою роботу(через недостатнє фінансування).

Живучи та працюючи в Новгороді, у цей нелегкий час Джовані читає лекції перед хворими та пораненими солдатами і офіцерами російської армії, що перебували в місцевих лікарнях, переобладнаних під військові шпиталі. Так, наприклад, у 1915 році він у новгородському лазареті робить доповідь "Про технічне використання запасів торфу" (з демонстрацією кінофільму на цю тему) [6, с. 5]. Війна та революція не сприяли розвитку науково-дослідної меліоративної справи в країні.

З 1917 по 1918 рік Д. О. Джовані займає посаду керівника культуротехнічними роботами від Департаменту землеробства при Новгородській губернії. З жовтня 1917 року Департамент землеробства перейменовують у Губземкомітет. А 1918 року Джовані вступає в профспілку. Із особистої картки ми також можемо довідатися, що 1919 року Джовані повертається в Україну і починає працювати на посаді завідувача агрономічного відділу Київського Губземкомітету [14].

Аналізуючи активну і плідну роботу Джовані в радянський час, ми можемо зробити висновок, що він радісно зустрів не тільки зміну політичного устрою країни, а й повірив у її "світле та прекрасне комуністичне майбутнє". У своїй статті за 1927 рік "Культуртехніка на Україні в сучасному й її перспективи" він пише: "Здобутки Жовтневої революції відкрили неосяжне поле діяльності в усіх галузях народно-господарського життя нашої країни. Не було забуто й галузь сільськогосподарської меліорації та тісно сполученої з нею

культуртехнікою, що по суті, являє собою подальший ступінь розвитку” [9, с. 9]. Необхідно наголосити на тому, що Джовані з остаточним утвердженням радянської влади, і перебуваючи на керівних посадах, так і не вступив до рядів ВКПБ. Ця цікава обставина його біографії зазначена в ”особистій справі працівника Наркомзему”, там в графі ”партийность” стоїть прочерк [14].

Як показав час, подальша доля вченого була трагічною. На межі 30-х років йому стає дедалі важче працювати. Напевно, комусь дуже заважав досвідчений працівник зі славним дореволюційним минулим і перспективним майбутнім. А звинувачення у ”шкідництві“ вже починали з’являтися на сторінках радянської преси і звучати в протоколах судових засідань. І ця кампанія сталінського терору була спрямована насамперед проти свідомої інтелігенції – працівників адміністративних, наукових і освітніх закладів. Між десятків тисяч жертв цих репресій, серед науковців був і професор Джовані.

Отже, ознайомившись безпосередньо з надзвичайно цікавими матеріалами з життя та творчої спадщини Діонісія Олександровича Джовані, які представляють процес становлення та розвитку вітчизняної меліорації, ми можемо зробити наступні висновки з приводу новгородського періоду життя науковця.

1. Протягом 1911–1918 років Джовані закріпив отримані в КПІ знання на практичній роботі, працюючи спочатку спеціалістом, а пізніше ст. спеціалістом і зав. культуртехнічними роботами від Департаменту землеробства в Новгородській губернії, а пройшовши закордонне стажування в 1914 році, поглибив свій теоретичний та практичний досвід в царині меліорації.

2. Аналіз наукових праць Джовані за досліджуваний період дає право зробити висновок про особистий внесок молодого науковця в розвиток меліораційної дослідної справи і його професійне становлення в цій галузі наукових знань.

3. Працюючи в Новгороді і за сумісництвом читаючи лекції для селян і з підготовки фахівців з культури боліт і луківництва від Департаменту землеробства, Д. О. Джовані брав активну участь у науково-популяризаційній

та навчальній роботі, яка в подальшому забезпечила його становлення як талановитого педагога.

Список використаної літератури

1. *Київський політехнічний інститут: нарис історії* / Беляков Г. В., Василенко Е. С., Волков М. Т. та ін. – К. : Наук. думка, 1995. – 320 с.

2. *Вергунов В. А.* Розвиток науково-дослідної агро меліораційної справи в Україні у 20–30 роках ХХ століття у творчій спадщині професора Діонісія Олександровича Джовані (Джованні) (до 120-річчя від дня народження) / Вергунов В. А. // *Історичні записки: зб. наук. пр.* / редкол.: В. Н. Михайлюк та ін.; М-во освіти і науки України, Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. – Луганськ, 2007. – Вип. 14.

3. *Джованні Д. А.* Самодельная дисковая борона (типа Рандаля) / Джованні Д. А. // *С.-Х. Вестник Новгородского Земства.* – Новгород, 1913. – № 2.

4. *Джованні Д. А.* Отчет о мероприятиях по культуре кормовых растений в Новгородской губернии за 1913 год / сост. специалистом по культуре болот и луговодству Д. А. Джованні. – Новгород: Тип. "Труженик", 1913. – 42 с.+35 табл.

5. *Джованні Д. А.* Отчет о мероприятиях по культуре кормовых растений в Новгородской губернии за 1914 год / сост. старшим специалистом по культуре болот и луговодству в Новгородской губернии Д. А. Джованні. – Новгород, 1914. – 114 с.

6. *Джованні Д. А.* Отчет о мероприятиях по культуре кормовых растений в Новгородской губернии за 1915 год / сост. старшим специалистом по культуре болот и луговодства в Новгородской губернии Д. А. Джованні. – Новгород, 1916. – 44 с.+15 прил.

7. *Джованні Д. А.* Отчет о мероприятиях по культуре кормовых растений в Новгородской губернии в 1916 году / сост. старшим специалистом по культуре болот и луговодству в Новгородской губернии Д. А. Джованні. – Новгород, 1917. – 48 с.+11 прил.

8. *Джовані Д. О.* Луки України та поліпшення / Джовані Д. О. – Х. : Держвидав України, 1925. – 5 с.

9. *Джовані Д. О.* Культуртехніка на Україні в сучасному й її перспективи / Джовані Д. О. / *Меліоративне питання: статті з обсягу меліорацій, надруковані в журналі "Український землевпорядник" №10-11(жовт.-листоп.).* – 1927. – С. 9–12.

10. *Калантиренко І. І.* Інститут гідротехніки і меліорації: заснування, розвиток та найважливіші наукові досягнення за 75 років / Калантиренко І. І., Загайчук А. С.; заг. ред. П. І. Коваленко. – К. : Поліграф Консалтинг, 2004. – 170 с.

11. *Положение о Киевском политехническом институте императора Александра II.* – К. : Работник, 1898. – 17 с.

12. *Основные указания по применению бороздования на полевых участках* / Гейтман Б. Г., Джованни Д. А., Ключников Б. В., Писарьков Х. А. ; Северный науч.-исслед. ин-т гидротехники и мелиорации. – Ленинград, 1936. – 21 с.

13. *Табеля о рангах императора Петра I от 1 января 1722 года* : (табл.). – СПб., 1902. – 1 с.

14. *Джовані Д. О.* : [особова справа]. – Центральный державный архив вищих органів влади України. – Ф. 27. – оп. 17 «л». – Спр. 1205. – 2 арк.